

А.С. Музиченко

***Аналіз економічної ефективності
рекреаційно-туристичної сфери регіонів
України***

***The analysis of economic efficiency of the tourist sphere
of the regions of Ukraine***

Keywords: *economic efficiency of tourist, regions of Ukraine*

Постановка проблеми. У 2009 році закінчилася дія програми, прийнятої ще десять років тому (у 1999 році), яка визначала основні напрямки розвитку туризму в Україні до 2010 року. Основні положення зазначеної програми декларували, що туризм в Україні може і повинен стати сферою реалізації ринкових механізмів, джерелом поповнення державного та місцевих бюджетів, засобом загальнодоступного і повноцінного відпочинку та оздоровлення...

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню економічної ефективності рекреаційно-туристичної сфери останнім часом приділена значна увага. Це знайшло відображення в працях вчених-економістів: О.В. Носової, Б.В. Губського, В.Г. Федоренка, А.А. Пересади, Г.О. Харламової, Т.О. Кізими, М.П. Денисенка та інших.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у аналізі економічної ефективності рекреаційно-туристичної сфери.

Виклад основного матеріалу. Туристично-рекреаційна сфера, як вагома складова національної економіки, має велике значення, оскільки її розвиток впливає на такі сектори економіки, як транспорт, сільське господарство, торгівля, зв'язок, будівництво, і є одним з найбільш перспективних напрямків структурної перебудови економіки. У світовій системі господарства туризм сьогодні посідає провідні позиції. За оцінками Всесвітньої туристичної організації (ВТО), ще наприкінці 2000 р. туризму відводилося перше місце серед галузей світового господарського комплексу за обсягом експорту товарів та послуг. На туризм припадає близько 12% загальносвітового валового продукту та 7% світових інвестицій. Безпосередньо у світовій сфері туристичних послуг зайнято понад 260 млн осіб, що становить 10% працюючих. Більше як у 40 державах туризм є головним джерелом поповнення бюджету, а ще у 70 – однією з трьох основних статей.

Маючи вигідне геополітичне розташування в центрі Європи, Україна володіє значним туристично-рекреаційним потенціалом, сприятливим кліматом, багатю флорою і фауною, культурно-історичними пам'ятками світового рівня та туристичною індустрією, яка може швидко розвиватися. Між тим, на сьогодні Україна посідає лише 78 місце в рейтингу кращих туристичних країн світу (Росія – 68, Туреччина – 52, Кіпр – 20) і на фоні світового туризму, який набирає потужностей фантастично швидкими темпами, Україна виглядає досить скромно. Переважною мірою українські громадяни, які виїжджали за кордон за туристичними візами, є своєрідними інвесторами зарубіжних країн і це є одним з найболючіших питань всієї туристичної галузі. Приміром, за розрахунками фахівців, туристична галузь лише у вигляді податків могла б щороку приносити в державну скарбницю до 4 млрд. дол. США.

Безумовно, причини такого становища полягають в складній соціально-економічній ситуації в державі, невідрегульованості

механізмів стимулювання туристичної індустрії, відсутності ефективної стратегії розвитку цієї галузі як на національному, так і регіональному рівнях. Але проблема є значно ширшою. Як відомо, завданням регіональної політики держави у сфері туризму є забезпечення комплексного і збалансованого розвитку цієї сфери з урахуванням її специфіки й особливостей конкретного регіону.

Для цього держава може застосовувати ряд важелів прямого і непрямого впливу. Україна має в цілому достатній потенціал щодо розвитку рекреації та туризму, але важливо щоб формування політики перспективного розвитку туризму, визначення форм та методів державного регулювання зазначеної сфери, ґрунтувалося на детальному вивченні всіх можливостей, врахуванні слабких сторін цього процесу та можливих загроз.

В процесі формування державної політики постає цілком закономірне питання кількісної оцінки економічної ефективності та соціальної важливості розвитку туризму, а вагомість туризму для національної економіки є нечітко визначеною, оскільки в загальній кількості спожитих у певному періоді товарів та послуг (а також окремо за кожною галуззю економіки) неможливо виокремити ту їх частину, що припадає на споживання туристів (туристське споживання), тобто забезпечене лише завдяки туристичній діяльності і залежить від грошових витрат туриста. Практично неможливо із загальної кількості продаж виділити частку товарів або послуг придбаних туристами (наприклад, обсяг спожитих туристами продуктів харчування або послуг зв'язку).

Стандартними економічними вимірами є такі:

1) отриманий дохід і частка у валовому національному або внутрішньому продукті. Цей показник відображає значення туризму в економіці в цілому;

2) іноземна валюта, одержана від міжнародного туризму;

3) робочі місця, створені на місцевому рівні завдяки туризму, зокрема ведеться облік за такими видами зайнятості, як:

- пряма – особи, що працюють на туристичних підприємствах, наприклад, готелі, ресторани, а також турагентства і бюро подорожей;

- непряма – робочі місця, створені в постачальних секторах, таких як сільське господарство, рибальство і промисловість;

- генерована – додаткові робочі місця, які підтримуються завдяки витратам доходів, що одержують працівники сфер прямої і непрямой зайнятості;

- у будівництві – робочі місця, які створюються при будівництві туристичної інфраструктури (це, звичайно, тимчасове явище, але може бути і довгостроковим у місцях, де туризм лише розвивається).

Ще одна важливий аспект рекреації і туризму, який хоч і не підлягає кількісному виміру, полягає в тому, що вони допомагають обґрунтовувати необхідність створення транспортних об'єктів, послуг, а також інших елементів інфраструктури, якими користуються місцеві жителі і субсидіювати їх.

Рекреаційно-туристична сфера також вигідна тим, що може бути каталізатором розвитку різних секторів економіки регіону. Проте, якщо розвиток рекреаційно-туристичної сфери ретельно не контролюється, то виникає загроза значних економічних проблем. Виробництво рекреаційно-туристичної продукції і послуг вимагає перерозподілу ресурсів з інших сфер економіки, де потреба в них також велика.

Варто зазначити, що економічні вигоди туристично-рекреаційної сфери можуть як збільшуватись відповідно зростання обсягів інвестицій, так і зменшуватись, приміром якщо у сфері досить висока частка імпортних товарів і послуг і якщо багатьма рекреаційно-туристичними об'єктами володіють й управляють іноземні компанії. При цьому скорочуються чисті доходи і надходження іноземної валюти від рекреаційно-туристичної сфери, що може призвести до виникнення почуття ворожості у населення відповідного

рекреаційно-туристичного району. Економічні викривлення можуть виникнути й у сфері зайнятості, якщо до сфери рекреації і туризму залучено дуже багато працівників з інших секторів економіки через більш високі заробітки і кращі умови роботи. У туристичних зонах, які швидко розвиваються, виникає загроза інфляції та зростання цін на землю, певні товари і послуги. Це може виявитись фінансовим тягарем для місцевого населення. Досягнення вагомого економічного впливу рекреації і туризму є важливою стратегічною метою як розвинутих держав, так і країн, що розвиваються, він можливий за умови перевищення економічних вигод над економічними витратами, пов'язаними з прийомом відвідувачів.

Таким чином, розвиток туристичного бізнесу в Україні має відбуватися на ринкових засадах і під регулюванням держави на основі законодавства, національної політики та індикативного планування всіх видів туризму.

Реалізація державної політики розвитку туризму на регіональному рівні має здійснюватися шляхом:

- визначення пріоритетних напрямів туристичної діяльності;
- залучення громадян до раціонального використання вільного часу (змістовний відпочинок, ознайомлення з історико-культурною спадщиною, організація рекреації, оздоровлення тощо);
- удосконалення нормативно-правової та податкової бази, адаптації її до світових стандартів і контролю за дотриманням законодавства;
- впровадження пільгових умов для малозабезпечених верств населення;
- стимулювання інвестицій у туризм і розвиток туристичних ресурсів;
- гарантування безпеки туристів, захисту їхніх прав, інтересів і майна;

- організації й розвитку системи наукового забезпечення туризму, підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів для сфери туризму;
- ліцензування туристичної діяльності, стандартизації та сертифікації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу тощо;
- встановлення єдиної системи статистичного обліку та звітності у сфері туризму та курортно-рекреаційного комплексу;
- розвиток співробітництва з іншими країнами і міжнародними туристичними організаціями;
- участь в розробленні та реалізації міжнародних програм розвитку туризму тощо.

Розмір державних інвестицій у туризм має відповідати важливості зазначеного сектору для економіки країни, а вкладення міжнародних фінансових інститутів – гарантіям, що надаються урядом конкретних країн по кредитах та репутації самої країни на міжнародному туристичному ринку, а також від грамотності бізнес-планів, складених урядом країни для одержання фінансових ресурсів. В Україні бюджетні асигнування на туризм є нестабільними й негарантованими. Тому, в сучасних умовах держава має зробити акцент на здійсненні регулюючої та стимулюючої функції на механізми непрямої підтримки. Нестабільність політичної та економічної ситуації в Україні, ризикованість довгострокових вкладень визначають пасивний характер інвестиційної діяльності як приватного, так й акціонерного капіталу, що зумовлює необхідність пошуку нового механізму стимулювання інвестицій у розвиток туризму. Сьогодні існуюча статистична звітність щодо сфери туризму, особливо на регіональному рівні, не є джерелом достовірної економічної та маркетингової інформації, що негативно позначається на якості прийнятих управлінських рішень на всіх рівнях управління економікою. Принциповим моментом формування стратегії розвитку

туризму в регіоні є питання офіційного визнання місця і ролі цієї галузі в економічній структурі регіонів. І, відповідно до цього, має визначатися курс практичних дій на різних рівнях державної влади. Висновки та пропозиції Державне регулювання розвитку сфери туризму за допомогою економічного механізму має здійснюватися на всіх рівнях керування – регіональному, міжрегіональному, місцевому. У взаємодії «державне регулювання – ринок» первинною ланкою є ринок, а державне регулювання є інструментом, що забезпечує загальні умови його існування, вирівнює стартові умови його суб'єктів та усуває, по можливості, негативні вияви ринкової стихії. Специфіка регіонів визначає можливість використання у кожному конкретному випадку для регулювання розвитку сфери туризму певного набору методів, важелів і стимулів, що зумовлені на державному рівні, але відповідальність за формування й ефективне їхнє використання покладається на регіональні органи влади.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене можна констатувати, що до основних пріоритетних напрямів державної політики розвитку туризму належать:

- удосконалення правових засад регулювання туристичних відносин;
- становлення туристичного бізнесу як високорентабельної галузі економіки; заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму та створення нових робочих місць;
- сприяння розвитку в'їзного та внутрішнього туризму, сільського та екологічного (зеленого) туризму;
- розширення міжнародного співробітництва у сфері туристичної діяльності та утвердження України на світовому туристичному ринку;
- гармонізація законодавства України про туризм до стандартів ЄС та світових вимог, створення нормативної бази

функціонування систем стандартизації та сертифікації робіт і послуг у туристичному бізнесі тощо;

- відновлення та охорона туристичних ресурсів, через економічні заходи впливу.

Summary

The article examines the current state of tourism in Ukraine. Economic efficiency of the tourist sphere of Ukraine is analyzed.

- [1] Музиченко, А.С. 2001. *Державне регулювання інвестиційної діяльності*. - К.: Науковий світ.
- [2] Недашківський, М.М. Данілов О.Д. 2001. *Інвестиційні процеси в Україні: Навчальний посібник*. – Ірпінь.
- [3] Сологуб, О.П. 1999. *Регіональна економіка: потенціал і продуктивність*. - К.: Науковий світ.